

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядаються різноманітні підходи до визначення проблеми професійної компетентності вчителя, розглянуто шляхи підвищення професійної компетентності, показано актуальність вивчення даного питання.

Україна стала на шлях реформ, а реформа середньої освіти – реформа, орієнтована на те, щоб випустити зі школи всебічно розвинену, здатну до критичного мислення цілісну особистість, патріота з активною позицією, інноватора, здатного змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя, – сьогодні на порядку денному.

Нова освітня парадигма орієнтована на впровадження компетентнісного підходу. Його сутність полягає саме у формуванні професійно та особистісно компетентної особистості, здатної до побудови нових соціальних відносин, міжкультурного діалогу.

Як показала світова практика, якість освіти нерозривно пов'язана з якісними показниками вчительської діяльності. Зі змінами в суспільстві зростають вимоги до особистості вчителя, до його діяльності. Сьогодні ефективність педагогічної праці залежить не тільки від базової професійної підготовки, а й від інших сучасних компонентів професіоналізму. Саме тому на етапі модернізації сучасної освіти в Україні особливої гостроти й актуальності набувають питання підвищення й розвитку професійної компетентності вчителів. Педагогові доводиться самостійно розв'язувати такі завдання, які раніше не входили до його компетенції – діагностування, прогнозування, проектування, розроблення авторських програм, оптимізація всіх аспектів навчально-виховного процесу тощо. Сучасному викладачеві необхідні гнучкість і нестандартність мислення, уміння адаптуватися до швидких змін умов життя. Тому обрана тема є актуальною.

Питання сутності компетентності вчителя досить розроблене в педагогічній літературі. Якісті професійно компетентного вчителя залежні від його творчих здібностей розкриваються у працях Т. Кудрявцева, Я. Пономарьова, І. Страхова і ін. Питаннями педагогічної компетентності займалися такі дослідники як В. Адольф, Ю. Варданян, Е. Зеєр, І. Зязюн, І. Колесникова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Е. Рогов, Є. Сахарчук, В. Сериков, В. Синенко, А. Щербаков та ін. Разом із тим, дослідники цієї проблеми дуже розходяться у визначенні сутності, складових та структури професійної компетентності вчителя. Тому мета статті – на основі наукових праць визначити аспекти професійної компетентності вчителів, розкрити сутність поняття «професійної компетентності» через ключові компоненти

* © Чухан І. Б.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

професійної компетентності та їх зміст, визначити основні шляхи розвитку професійної компетентності педагога.

Автор дослідження сутності поняття «професійна компетентність» В. Синенко це поняття трактує як інтегрування відповідного рівня професійних знань, умінь та навичок учителя, його особистісних якостей, що виявляються в результаті діяльності: рівень вихованості і освіченості учнів, набуття ними життєвих компетентностей. Дослідник визначає такі критерії професіоналізму вчителя: глибокі професійні знання і теоретичні уміння + комплекс практичних умінь і навичок, уміло застосованих на практиці навчання і виховання. В. Синенко робить висновок, що професійна компетентність учителя є високим рівнем його психолого-педагогічних і науково-предметних знань і умінь у поєднанні з відповідним культурно-моральним образом, що забезпечує на практиці соціально затребувану підготовку підростаючого покоління до життя [1, с. 118].

В. Сухомлинський теж вважав, що ключову роль у творенні школи для дитини відводиться постаті вчителя, його психолого-педагогічній та фаховій підготовці. У своїй педагогічній спадщині вчений неодноразово звертається до сутності й соціальних функцій професійної діяльності вчителя. На його думку, учитель – це наставник дітей, посередник між дитиною та соціумом. «Головне, – підкреслює педагог, – це віра в людину, чутливість до всього хорошого в ній. Висока моральність учителя стає нині найважливішою умовою його педагогічної майстерності... Улюбленим і авторитетним учитель стає не тільки тому, що досконало знає свій предмет, а й тому, що, глибоко люблячи його, поєднує у своєму серці цю любов з любов'ю до людини-дитини» [5, т. 5, с. 120].

Н. Кузьміна дає визначення цьому поняттю як сукупності таких компонентів: спеціальна компетентність; методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь і навичок учнів; психолого-педагогічна компетентність; рефлексія професійної діяльності. Н. Радіонова та А. Тряпичина визначають професійну компетентність учителя як інтегральну характеристику, що визначає здатність розв'язувати професійні проблеми й типові професійні задачі, що виникають у реальних ситуаціях професійної педагогічної діяльності, з використанням знань, професійного й життєвого досвіду, цінностей та нахилів. Науковець А. Хуторський під професійною компетентністю розуміє сукупність ключових, базових і спеціальних компетентностей. Ключові компетентності – компетентності, необхідні для будь-якої професійної діяльності, пов'язані з успіхом особистості. Базові компетентності відображають специфіку педагогічної діяльності в межах вимог до системи освіти. Спеціальні компетентності, на думку вченого, відображають специфіку конкретної предметної й надпредметної сфери професійної діяльності.

Але, незважаючи на відсутність чіткого і однозначного розуміння у фахівців змісту поняття професійної компетентності

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Вчителя, кожен педагог усвідомлює об'єктивне існування даної категорії й повинен мати власну уяву про компетентність педагога взагалі і конкретно свою професійну компетентність. А це однозначно – її постійно розвивати.

Науковцями та педагогами розробляються й постійно вдосконалюються ключові складові професійної компетентності вчителів (рис. 1).

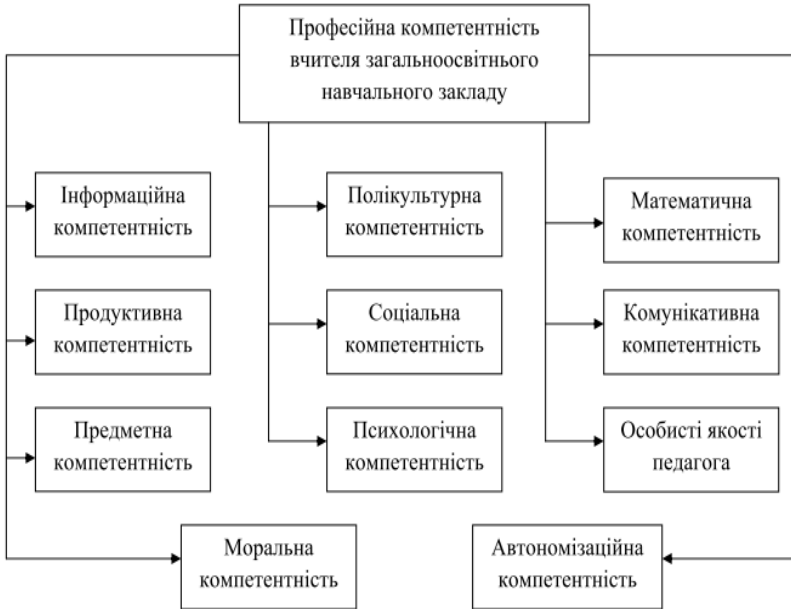

Рис. 1 Складові професійної компетентності вчителя

1. Продуктивна компетентність – уміння працювати, отримуючи прибуток; здатність виробляти власний продукт, приймати рішення та нести відповідальність за них; готовність та потреба у творчості.

2. Автономізаційна – здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможності; готовність і потреба навчатися протягом усього життя.

3. Інформаційна – володіння інформаційними технологіями, уміння здобувати, опрацювати й використовувати різні види інформації з різноманітних джерел.

4. Предметна – знання, уміння і навички в галузі конкретного предмета, спеціальності.

5. Особистісні якості вчителя – терпимість, доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність та інші.

6. Комунікативна – уміння вступати в комунікацію, бути зрозумілим; спілкування без обмежень усно, письмово рідною

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

й іноземними мовами.

7. Моральна – готовність, спроможність та потреба жити за традиційними моральними нормами.

8. Психологічна – здатність до використання психологічних знань, умінь та навичок в організації взаємодії в освітній діяльності.

9. Соціальна – уміння жити й працювати з оточуючими; уміння безконфліктно співіснувати.

10. Математична – уміння працювати з числовою інформацією, володіння математичними вміннями.

11. Полікультурна – оволодіння досягненнями культури; розуміння інших людей, їхньої індивідуальності і відмінностей за національними, культурними, релігійними й іншими ознаками [4, с.11].

За словами Е. Фромма: «Якщо людина хоче стати майстром в якому-небудь мистецтві, йому має бути підпорядковане все її життя. Власна особистість стає інструментом у практиці мистецтва, інструментом, який треба підтримувати в такому стані, щоб він міг виконувати свої особливі функції». Професійна компетентність – це мистецтво, яке повинно постійно вдосконалюватись.

На жаль, наразі в освітянській галузі значна частина педагогів має невисокий рівень професійної компетентності.

Основними причинами цього є:

– невідповідність між швидкими змінами суспільної свідомості;

– зміна цінностей і пріоритетів суспільного життя;

– тяжіння професійної свідомості педагогів (у своїй більшості) до настанов;

– невизнання особистої відповідальності, що, у свою чергу, призводить до збереження верховенства репродуктивних методів навчання і виховання;

– ізоляція педагогічної громадськості від кращих зразків світового педагогічного досвіду: здебільшого педагоги знайомляться з педагогічним досвідом на рівні теоретичних відомостей, що не дозволяє говорити про можливість реально використовувати досягнення світової громадськості;

– інерційність традиційної системи педагогічного освіти: зміни, що відбуваються в ній останнім часом, найчастіше спрямовані на зміну змісту освіти за принципом відновлення навчальної інформації.

Тому один із головних шляхів реформування освіти полягає в необхідності підготовки нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їхнього професійного та загальнокультурного рівня. Це також зазначено і в головному нормативно-правовому документі Міністерства освіти і науки України: «Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру» [2, п. 1 статті 56].

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

З метою підвищення рівня професійної компетентності педагогів в межах загальноосвітнього навчального закладу першочерговими є такі завдання:

1. *Формування методичного середовища або професійна взаємодія з колегами* передбачає участь у колективних та групових інноваційних формах методичної роботи: співпраця у творчих групах, дослідній діяльності, педагогічні чи психологічні тренінги, участь у чатах, форумах щодо розробки актуальних проблем, методичних фестивалів, панорамах; участь у методичних дискусіях, методичних аукціонах, методичних діалогах, проблемних столах, педагогічних консилиумах, ділових рольових іграх, дебатах, методичних мостах, аналізі ситуацій, фокус-групах, ігровому конструюванні; панорамі методичних навичок, захисті творчих кооперативних проєктів, програм, передових ідей; підготовку й видання друкованих праць.

2. *Формування гнучкої системи безперервної освіти педагога* передбачає:

1) інноваційний підхід педагога до вдосконалення рівня власної професійної компетентності: участь у проведенні семінарів, творчих столів, наукових досліджень, методичних заходів на рівні школи району, області, розробка та публікація навчально-методичних матеріалів, авторських програм, робота в складі творчих груп, участь у професійних конкурсах тощо;

2) самоосвітня діяльність педагога, саморозвиток: пошук шляхів професійної самореалізації; здійснення безперервного навчання; вивчення передового досвіду колег, проведення відкритих уроків, самоаналіз щодо проведених уроків, обговорення відвіданих уроків;

3) цілеспрямована систематична робота над методичною темою;

4) збір та укладання творчого портфолію викладача – власної бази кращих уроків, цікавих прийомів, знахідок на уроці й у позаурочній діяльності, власних засобів наочності, дидактичних матеріалів, продуктивних педагогічних технологій, що відображають зусилля викладача, успіхи або досягнення з тієї чи іншої проблеми, індивідуальної творчої теми, створення власного сайту, блогу тощо.

5) самовиховання, удосконалення методів, прийомів і форм навчально-виховної взаємодії з учнями; вироблення індивідуально-творчого стилю роботи;

6) рефлексія власної діяльності – аналіз результативності використання власного досвіду, визначення нових шляхів утілення творчих планів, прогнозування стратегії для покращення діяльності, визнання успіхів й невдач.

3. *Створення інформаційно-освітнього простору з рівноправним доступом всіх педагогів до інформаційно-освітніх ресурсів:* бібліотека; Інтернет; медіа- та відеотека педагогічного досвіду, реєстр програмних педагогічних засобів навчання.

ОСВІТА ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

4. Готовність до інноваційної діяльності, пріоритет освітніх технологій:

1) апробація сучасних науково-методичних концепцій, виявлення та впровадження освітніх продуктивних технологій навчання і виховання;

2) попереднє проектування процесу навчання з урахуванням дидактичних цілей;

3) забезпечення методичного супроводу навчально-виховного процесу: розробка авторських програм, спеціальних і факультативних курсів;

4) системне використання інтегративного підходу;

5) поповнення власного арсеналу інноваційними формами уроків: урок-тренінг, урок-дослідження, урок-пошук, урок-мандрівка тощо;

6) організація творчого педагогічного процесу [3, с. 3 – 4]

«Вік живи – вік учись». У цьому прислів'ї акумульована велика мудрість про необхідність (а в ідеальному варіанті – потребу) учитися протягом усього життя. І не лише заради підтримання професійного рівня, а й задля особистісного зростання – інтелектуального, культурного, духовного. Тим паче, якщо ти особисто відповідальний за зростання й розвиток інших.

Література:

1. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография / Красноярский Гос. Университет / В. А. Адольф. – Красноярск: КрГУ, 1998. – 286 с.
2. Закон України «Про освіту» №1060-XII [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/
3. Молнар Т. Формування особистості вчителя: компетентнісний вимір / Т. Молнар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.udru.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/
4. Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя / Н. Ф. Сергієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tme.uio.edu.ua>.
5. Сухомлинський В. О. Суспільство і вчитель / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: у 5-ти т. – К., 1976-1978.